

ԲԱՆԲԵՐ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ISSN 1829-054X

Matenadaran
Mesrop Mashtots Institute of Ancient Manuscripts
and “Friends of the Matenadaran” Benevolent Fund express their
gratitude to “JTI ARMENIA” CJSC
for sponsoring the publication of this volume

Մատենադարան
Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտը և
«Մատենադարանի բարեկամներ» բարեգործական հիմնադրամը
երախտագիտություն են հայտնում «ՋԵՅ ԹԻ ԱՅ ԱՐՄԵՆԻԱ» ՓԲԸ-ին
սույն հատորի հրատարակությանն աջակցելու համար

MATENADARAN
MESROP MASHTOTS INSTITUTE OF ANCIENT MANUSCRIPTS

BULLETIN OF MATENADARAN
36

Yerevan – 2023

МАТЕНАДАРАН
ИНСТИТУТ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ ИМЕНИ МЕСРОПА МАШТОЦА

ВЕСТНИК МАТЕНАДАРАНА
36

Ереван – 2023

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

**ԲԱՆԲԵՐ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ**

36

*Տպագրվում է Մեսրոպ Մաշտոցի անվան
Մատենադարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ*

*Խմբագրական խորհուրդ՝ Գոհար Մուրադյան (գլխավոր խմբագիր), Վահան Տեր-
Ղևոնդյան, Կարեն Մաթևոսյան, Օլգա Վարդազարյան, Վահե Թորոսյան, Թեո վան
Լինտ, Արմեն Մովսեֆյան, Արտաշես Շահնազարյան, Գուրգեն Գասպարյան,
Արուսյակ Թամրազյան, Հայկ Համբարձումյան:*

*«Բանբեր Մատենադարանի» 36, Մեսրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի
ին-տ. Երևան, 2023, 304 էջ:*

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ
PHILOLOGY
ФИЛОЛОГИЯ

ԳԱՅԱՆԵ ԹԵՐԶՅԱՆ*

DOI:10.57155/GHMJ8123

ԳԵՎՈՐԳ ԿԱՂԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԾՐՁԱՆԻ
ՃՇՎՐՏՄԱՆ ՓՈՐՁ

Բանալի բառեր՝ Գևորգ Կաղ, վարդապետ, աստվածաբան, Պողոսի թղթերի պատճառներ, Պողոսի ԺԳ թղթերի մեկնություն, Գրիգոր Մագիստրոս, ձեռագիր, նամակ:

Գևորգ Կաղի անձի և գործունեության մասին քիչ բան է հայտնի: 13-14-րդ դդ. որոշ ձեռագրերում Գևորգ Կաղը կոչվել է «երանելի վարդապետ»¹, «մեծ գիտնական»²:

Հայ մատենագրության մեջ Գևորգ Կաղի անվամբ մեզ են հասել Պողոսի թղթերի պատճառներ և Պողոսի 14 թղթերի մեկնություն, որոնք հրատարակված չեն:

Որոշ ուսումնասիրողներ նրան համարում են 11-րդ դարի³, իսկ մյուս մասը, առանց հիմնավոր փաստարկների՝ 12-րդ. դարի մատենագիր⁴:

Ն. Օգոստինոս Սեբուլայր գրում է. «ԺԱ. դարու ցուցակագիրներէն ծանօթ է

* Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, գիտաշխատող, gayaneterzyan47@gmail.com, հոդվածը ներկայացնելու օրը՝ սեպտեմբերի 18, 2023, հոդվածը գրախոսելու օրը՝ 13 նոյեմբերի 2023:

1 ՄՄ 472, 153բ «Երանելի վարդապետի Գեորգա Կաղն կոչեցեալ Շարադրութեան թղթոց Պաղոսի», նաև ՄՄ 1138, 307բ և այլուր:

2 ՄՄ 4139, 412բ Գրիգորայ մեծի գիտնականի՝ Կաղն կոչեցելոյ. Յաղագս շարակարգութեան ԺԳ թղթոցն Պաղոսի:

3 Է. Հարությունյան, «Մխիթար Այրիվանեցու «ձառընտիր» ժողովածուի առնչությունը «Սարկավազյան» ցուցակի հետ», ԼՀԳ, 12, 1976, էջ 74, Ս. Գրքի հայերեն մեկնությունների մատենագիտություն, Ե. Եպս. Պետրոսյան, Ա. Տեր-Ստեփանյան, Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերություն, 2002, էջ 107:

4 Յուզակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, հ. Բ., կազմ. Օ. Եգանյան, Ա. Զեյթունյան, Փ. Անթաթյան, Երևան, 1970, էջ 1281:

Գէորգ վարդապետ «Կաղն» կոչեցեալ»⁵: Սեքուլայը կարծում է, որ Հովհաննես Սարկավազն օգտվել է Գևորգ Կաղից. «Մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ համեմատութեան արդիւնքը ցույց տուաւ, թէ Պօղոս առաքեալի թղթերուն կարգը Գէորգի քով, բացի Կորնթացուց Գ. թղթէն, առանց ամենափոքր շեղումի, կը համաձայնէր Սարկաւազ վարդապետի ցուցակին հետ: Թէպէտ փորձեցինք հասարակաց աղբիւր ընդունիլ թէ՛ Գէորգի եւ թէ՛ Սարկաւազի համար Ոսկեբերանի Հռովմայեցուց թղթին Մեկնութիւնը, բայց յայտնի տեսնուեցաւ, որ եթէ նոյն իսկ ծանօթ եղած ըլլար Սարկաւազ Ոսկեբերանի այս ճառին, սակայն եւ այնպէս իր ցանկը պատրաստելու համար օգտուած է Գէորգէն»⁶:

Ն. Ակինյանը սուրբգրային մեկնիչներին թվարկելիս հիշատակում է նաև Գևորգ Կաղին՝ որպէս Պողոսի թղթերի նախադրությունների հեղինակի, որից օգտվել է Գրիգոր Աբասորգին⁷:

Հ. Աճառչանը Գևորգ Կաղի մասին գրում է, որ մատենագիր է, ունի Մեկնություն՝ քաղվածորեն կազմված Ոսկեբերանի Հռոմայեցիների թղթի մեկնությունից: Ըստ նրա՝ Գևորգ Կաղը 12-րդ դարի հեղինակ է, որովհետև Գրիգոր Աբասորգին օգտվել է նրանից Պատճառաց գրքում նախքան 1217 թ.⁸:

Էլեոնորա Հարությունյանը, Մխիթար Այրիվանեցու «Ճառընտիր» ժողովածուին նվիրված հոդվածում անդրադառնալով Գևորգ Կաղին, նրա ապրած ժամանակաշրջանը ենթադրաբար համարում է 11-րդ դարը՝ շխտելով Սարկավազի ծանոթ լինելը Գևորգ Կաղի հետ, որը նաև Գրիգոր Աբասյանի օգտագործած աղբյուրներից է: Ըստ նրա՝ Մխիթար Այրիվանեցին նույնպէս ծանոթ է եղել Գևորգ Կաղի երկերին⁹:

Հ. Քյոսեյանը Գևորգ Կաղին համարում է 12-րդ դարի մատենագիր և չի բացառում, որ Պողոսի թղթերի մեկնությունը շարադրելիս իր առջև ունեցել է Անանիա Սանահնեցու մեկնությունը¹⁰:

Գևորգ Կաղի ապրած ստույգ ժամանակաշրջանի մեր փնտրտուքների ժամանակ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերի մեջ պատահաբար հանդիպեցինք երկու թղթերի՝ հասցեագրված Գևորգ Կաղին, որոնք վերջնականապէս հաստատում են նրա՝ 11-րդ դարի մատենագիր լինելու վարկածը: Այդ թղթերից պարզ է դառ-

⁵ Հ. Օգոստինոս Սեֆոպայ, Նոր կտակարանի գրքերու կարգը հայոց քով, Վիեննա, 1949, էջ 25:

⁶ Նույն տեղում, էջ 33-34:

⁷ Հ. Ներսէս Վ. Ակիմեան, Մատենագրական հետազոտութիւններ, քննութիւն եւ բնագիր, Բ. Ա., Վիեննա, 1922, էջ 27:

⁸ Հ. Աճառչան, Հայոց անձնանունների բառարան, Բ. Ա., Երևան, 1942, էջ 463:

⁹ Է. Հարությունյան, նշվ. աշխ., էջ 74:

¹⁰ Հ. Քյոսեյան, Աստվածաբանական բնագրեր, ուսումնասիրություններ, Ա. Անանիա Սանահնեցի, Ս. Էջմիածին, 2000, էջ 45:

նում, որ նա «Կաղ» է կոչվել դեռևս կենդանության օրոք¹¹: Ինչ վերաբերում է Անանիա Սանահնեցուց օգտվելու հանգամանքին, ապա դա քիչ հավանական ենք համարում¹², քանի որ Անանիա Սանահնեցին (վախճանվել է 11-րդ դ. 70-ական թթ.) ժամանակակից էր Գրիգոր Մագիստրոսին (990-1058), որը Գևորգ Կաղին իր թղթում «աւագ»¹³ է կոչում, այսինքն՝ թուղթը գրելու ժամանակ Գևորգ Կաղը Գրիգոր Մագիստրոսից բավական տարիքով է եղել: Նաև կարծիք կա, որ Մագիստրոսի՝ Գևորգ Կաղին ուղղված թղթերն ավելի վաղ են գրվել՝ հավանաբար մինչև 11-րդ դարի երկրորդ տասնամյակը¹⁴: Սա ևս փաստում է, որ Գրիգոր Կաղը 11-րդ դարի երկրորդ տասնամյակում շատ ավելի տարեց էր, քան Գրիգոր Մագիստրոսն ու Անանիա Սանահնեցին: Մյուս կողմից՝ Անանիա Սանահնեցու՝ Պողոսի թղթերի մեկնությունը քաղված է եփրեմ Ասորու և Հովհան Ոսկեբերանի մեկնություններից, իսկ Գևորգ Կաղինը միայն Ոսկեբերանի բնագրի համառոտված և խմբագրված տարբերակն է: Գևորգ Կաղի և Անանիա Սանահնեցու մեկնությունների համեմատական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Անանիա Սանահնեցու մեկնությունն առավել համառոտ ու քաղվածո է, իսկ Գևորգ Կաղինը՝ ընդարձակ:

Գրիգոր Մագիստրոսի՝ Գևորգ Կաղին ուղղված նամակները փաստում են նաև վերջինիս՝ դեռևս իր ապրած ժամանակաշրջանում բավականին հայտնի և նշանավոր վարդապետ լինելը: Առաջին նամակի խորագիրն է. «Առ Կաղ վարդապետն, զոր ի տաւնի Աստուածայայտնութեանն կոչեալ զնա»¹⁵: Ենթադրում ենք, որ «Առ վարդապետն Գէորգ սակս խնդրոյ մեկնութեան մարգարէին Երեմիայի»¹⁶ վերնագրված նամակը ևս հասցեագրված է Գևորգ Կաղին:

Մագիստրոսի թղթերին անդրադարձած հեղինակները նամակի հասցեատեր Գևորգ վարդապետի մասին տարբեր կարծիքներ են հայտնել՝ Հ. Աճառյանը Գևորգ վարդապետի մասին գրում է. «Գէորգ վարդապետ, որին մի թուղթ գրելով Գրիգոր Մագիստրոսը (մահ 1059 թ.), խնդրեց Ասողիկի Մեկնութիւն Երեմիա Մարգարէի»¹⁷: Գ. Զարբհանալյանը գրում է. «Ասոնց նման անուանի եղած են նաև ուրիշ քանի մը վարդապետներ, ինչպէս հնատի վանաց առաջնորդ Սամուէլ վարդապետ, Գէորգ անունով վարդապետ մը»¹⁸: Կ. Կոստանյանցը գրում

11 Գրիգոր Մագիստրոսի թուղթը և չափաբերականք, «Մատենագիրք Հայոց», հ. ԺԶ., ԺԱ. դար, Երևան, 2012, էջ 244:

12 Հ. Քյոսեյան, նշվ. աշխ., էջ 45:

13 Գրիգոր Մագիստրոսի..., էջ 345:

14 Կ. Կոստանեանց, Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, Աղեֆսանդրապոլ, 1910, էջ 307:

15 Գրիգոր Մագիստրոսի..., էջ 244:

16 Նույն տեղում, էջ 357:

17 Հ. Աճառեան, նշվ. աշխ., էջ 484:

18 Գ. Զարբհանալեան, Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն (Դ-ԺԳ դար), Վենետիկ, 1886, էջ 572:

է. «ԺԱ. դարում Գէորգ անունով մի քանի վարդապետ են յայտնի. Գետադարձ հայրապետի հետ Կ. Պօլիս գնացող վարդապետների մէջ էին Քարնեղեցին Գէորգ եւ նորա անուանակիցը Ջուլահակ Ջագ կոչուածը. կային նաև Ուծեցի Գէորգ, և մի ուրիշը դպրապետ կոչուած, թէ սոցանից որն է Մագրիստրոսի թղթակիցը, դժուար է իմանալ, քանի որ ՄԵ. թուղթը, որ գրուած է Գէորգ վարդապետի անունով, այդ հարցի համար ոչ մի ցուցում չունի»¹⁹:

Սակայն առաջին և երկրորդ նամակները միևնույն անձին ուղղված լինելու օգտին են վկայում երկու նամակների հետևյալ նախադասութիւնները, որոնցից պարզ է դառնում, որ երկու հասցեատերերն էլ նամակագրից տարեց են. «Այսպէս եւ զքեզ բանս անուանեաց, այլեւ գյաւժարամտութիւն քո ի բանաստեղծական մերձ պուետիկոսութիւն հարազատ եւ աւագ աշաւք շուրջ պարառի...»²⁰, իսկ Գևորգ վարդապետին ուղղված նամակում. «Եթէ տակաւին մնացես ի կենցաղումս, ստուգութեամբ տացուք դարձեալ ի ձեռս քո, ապ' եթէ առ Տէր երթալով, ըստ հարցն հարկաւոր կրից, ոչ պատկառեմք ի քէն»²¹: Հասցեատիրոջ տարեց լինելու մասին է խոսում նաև Գրիգոր Մագրիստրոսի թղթերի բնագիրը կազմող Գոհար Մուրադյանը. «Այս նամակում նա խնդրում է ոմն Գևորգ վարդապետի ուղարկել իրեն Երեմիա մարգարեի մեկնությունը և խոստանում վերագարձնել, եթե հասցեատերը, ըստ երևույթին ծեր մարդ, ողջ մնա»²²:

Կ. Կոստանյանցը ենթադրում է, որ Գևորգ վարդապետին ուղղված թուղթը ժամանակային առումով նախորդում է մյուսներին. «Պահլավունի իշխանը վարդապետից խնդրում է Երեմիա մարգարէի մեկնութիւնը, որ գրել է Ասողիկը: Սա է Հայոց պատմիչն Ստեփանոս Տարօնացի, որ իւր տիեզերական պատմութիւնն աւարտեց 1004 թուին. Մագրիստրոս նորան անուանում է «Երջանիկ ծայրագույն ծեր»²³: Թուի թէ ՄԵ. Թղթի գրութեան ժամանակ Ասողիկ դեռ կենդանի էր և Գէորգ վ. նոյն ծերունուն մօտիկ մարդ էր: Եթէ այդպէս լինի, ՄԵ. թուղթը ժամանակով աւագագոյններից մեկն է»²⁴:

Փորձենք Մագրիստրոսի այս երկու նամակների որոշ հատվածների վերլուծութեամբ հասկանալ Գևորգ Կաղին վերաբերող տեղեկությունները: Առաջին նամակում. «Առ Կաղ վարդապետն...» կա հետևյալ նախադասությունը. «Եւ արդ, զիա՞րդ ոք մեզ պատմեսցէ, անհայր գոլով սակս քո, կամ ո՞ պատմեսցէ գայսքան, որոյ քեզ միայն է ճանաչել: Եւ որպէս ական ի մարմնի, այնպէս հաւանիմ

¹⁹ Կ. Կոստանեանց, նշվ. աշխ., էջ 307:

²⁰ Գրիգոր Մագրիստրոսի..., էջ 345:

²¹ Նույն տեղում, էջ 358:

²² Նույն տեղում, էջ 106:

²³ Նույն տեղում, էջ 358:

²⁴ Կ. Կոստանեանց, նշվ. աշխ., էջ 307:

քեզ»²⁵: Կարելի է կարծել, որ Գրիգոր Մագիստրոսը Գևորգ Կաղին իր հոգևոր հայրն է համարել: Այս վարկածի օգտին են վկայում նաև նամակների վերոնշյալ հատվածները, որոնցից եզրակացնում ենք, որ Գևորգ Կաղը ծեր է եղել, և հետևաբար կարող էր Մագիստրոսին հոգևոր հայրը լինել: Եվ քանի որ միմյանցից հեռու են գտնվել, նա նրան իրեն անհայր է համարում՝ ասելով. «անհայր գոլով սակս քո»: Մագիստրոսին աստվածաբանական որոշ հարցեր են հուզել, որոնց բացատրությունը նա ակնկալել է Գևորգ Կաղից. «որոշ քեզ միայն է ճանաչել», և նա վերջինիս անվերապահորեն հավատում է. «որպես ակն ի մարմնի, այնպէս հաւանիմ քեզ»: Գրիգոր Մագիստրոսի կողմից նման գնահատականի արժանանալը, կարծում ենք, հաստատում է Գևորգ Կաղի՝ ժամանակին նշանավոր աստվածաբան լինելու հանգամանքը:

Թղթի մեկ այլ հատված ենթադրել է տալիս, որ Գևորգ Կաղը կարևոր ճանապարհորդություն է մեկնել՝ վարդապետական գործունեություն ծավալելու համար. «Եթէ յուղէգնացութեանդ վաճառաշահութիւնն ինչ ընդունել յուսալի է, աննուազ և աներկբայ զմեզ համարեա ի քումդ նաւել, զի ոչ միայն ի Հռոմէ կամ ի Պամփիլոս, այլ և ի Կրետէ Բանն Աստուծոյ յայտնեսցի, և ոչ յԻսրայելի, այլ և ընդհանուր շրջագայութեամբ»²⁶:

Երկրորդ՝ «Առ վարդապետն Գէորգ» թղթում, խոսելով աստվածային պատվիրանների մասին, դրանք լույս է կոչում, բայց ոչ զգալի լույս, այլ այնպիսի՝ այլ այնպիսի՝ որն իր մեջ ստվեր է պարունակում: Իսկ Աստվածաճանաչության հասնելու ճանապարհը համարում է Սուրբ Գրքի քննությունը. «Քննեցէ՛ք զգիրս եւ զտէ՛ք զիս»²⁷, ապա «Ձայստսիկ զբոլորն զմտաւ ածել ոչ երբէք դանդաղիմ: Վասն որոյ տենչացայ մանկանն մարգարէախաղ մարգարէի»²⁸ և Գևորգ Կաղից խնդրում է Երեմիա մարգարեի մեկնությունը՝ «զոր գրեալն է Աստղնկայ երշանիկ ծայրագոյնն ծերոյ»²⁹:

Այս նամակները կարելի է համարել Գևորգ Կաղի մասին 11-րդ դարից մեզ հասած թերևս միակ աղբյուրը: Արդեն 13-րդ դարում Գևորգ Կաղին ճանաչում է Գրիգոր Աբասորդին, որ իր կազմած «Պատճառաց գրքում» մեջբերումներ է անում Գևորգ Կաղի մեկնությունից. «Դարձեալ տեսցուք և զկարգ թղթոցն, թէ ո՞րպէս գրեցան, զոր ցուցանէ Գիորգ Կաղն կոչեցեալ»³⁰:

Այսպիսով՝ վերոնշյալ փաստերի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ Գևորգ Կաղը 11-րդ դ. մատենագիր է, «Կաղ» է կոչվել դեռևս կենդանության

²⁵ Գրիգոր Մագիստրոսի..., էջ 244-5:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 245:

²⁷ Նույն տեղում, հմմտ. Յովհ. Ե 39:

²⁸ Նույն տեղում:

²⁹ Նույն տեղում, էջ 358:

³⁰ ՄՄ 1879, 314ա:

օրոք, Գրիգոր Մագիստրոսի ժամանակակիցն է ու ավագ ընկերը: Գևորգ Կաղի գրչին են պատկանում Պողոսի թղթերի պատճառները և «Մեկնություն ժ.Գ. թղթոցն Պողոսի» երկը, որոնց բնագրերը հրատարակության ենք պատրաստում:

GAYANE TERZYAN

AN ATTEMPT AT DATING THE LIFE OF GEVORG KAGH

Key words: Gevorg Kagh, vardapet, theologian, “causes” of Pauline epistles, *Commentary on the fourteen epistles of Paul*, Grigor Magistros, manuscript, letter.

Gevorg Kagh is known from several manuscripts of the Mashtots Matenadaran as the author of a “cause” and a commentary on the Pauline epistles, an abridged version of John Chrysostom’s work of the same title. Little is known about his life and work. Gevorg Kagh’s name is first mentioned in the correspondences of the 11th century intellectual Grigor Magistros. Gevorg Kagh is the addressee of two of his letters, evidencing that he lived in the 11th and not in the 12th century, as has been postulated. He was one of the most renowned scholars and vardapets of his time and cultivated a close relationship with Grigor Magistros.

ГАЯНЕ ТЕРЗЯН

ОПЫТ УТОЧНЕНИЯ ВРЕМЕНИ ЖИЗНИ ГЕВОРГА КАГА³¹

Ключевые слова: Геворг Каг, вардапет, богослов, «причины» посланий апостола Павла, «Толкование четырнадцати посланий апостола Павла», Григор Магистрос, рукопись, письмо.

Геворг Каг известен по нескольким рукописям Матенадарана им. Месропа Маштоца как автор толкования посланий апостола Павла и “причин” (вводных статей) к ним. О его личности и деятельности мало что известно. Первое

³¹ Предполагаем, что прозвище вардапета Геворга, Каг – армянское слово “каг”, “имеющий увечья, искалеченный”.

упоминание его имени мы встречаем в посланиях известного деятеля XI века Григора Магистроса. Георг Каг – адресат двух его писем, из которых становится ясно, что он жил не в XII, как предполагают некоторые, а в XI веке. Он был одним из известных ученых вардапетов своего времени и находился в тесных отношениях с Григором Магистросом. Под именем Геворга Кага до нас дошли “причины” посланий апостола Павла, ему же приписывают толкование четырнадцати посланий апостола, представляющее сокращенный вариант одноименного толкования Иоанна Златоуста.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՐԵՆ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Գլաձորի համալսարանի ուսուցիչները և սաները..... 5

ՀՐԱՆՏ ՕՀԱՆՅԱՆ

Դավիթ-Դանիելյան պալաթարը և Լազարյանները..... 34

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱՅԱՆԵ ԹԵՐԶՅԱՆ

Գևորգ Կաղի ժամանակաշրջանի ճշգրտման փորձ..... 54

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՐԻՆԵ ՄՈՍԻԿՅԱՆ

«Խառնվածք» հասկացություն միջնադարյան ընկալումները..... 61

«ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ՝ ԲԱԶՄԱՇՆՈՐՀ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻՑ (2023 թ. հունիսի 21-23)

ԶԱՔԱՐԻԱ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՄՅԱՆ

Հայոց եկեղեցու անդամագրությունն ըստ
«Արևորդիների դարձի մասին» Ս. Ներսես Շնորհալու թղթի..... 83

ԷՌԵԱ ՄԱՆԵԱ ՇԻՐԻՆՅԱՆ

Ներսես Դ Կլայեցի կաթողիկոսի «Շնորհալի»
պատվանվան մասին..... 97

ՎԱՆՈ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

Ներսես Շնորհալին խրատական բանաստեղծության հիմնադիր..... 116

ԼԱԼԻԿ ԽԱԶՍՏՐՅԱՆ

Պատկերավոր համեմատությունների ձևակազմական
կաղապարները Ներսես Շնորհալու «Ողբ եղեսիոյ» պոեմում..... 127

ԼՈՒՍԻՆԵ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

Ներսես Շնորհալի և Կոմիտաս վարդապետ..... 139

ՄՀԵՐ ՆԱՎՈՅԱՆ

Հայկական վերածննդի երաժշտաբանաստեղծական արվեստի որոշ
բնութագրիչներ՝ Ս. Ներսես Շնորհալու ժառանգության մեջ..... 156

ՀԱՍՄԻԿ ԻՐԻՑՅԱՆ

Ներսես Շնորհալու նորահայտ բնագիրը ՄՄ 3839 ձեռագրում (անգլ.)..... 166

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԵՅՆԳԵՀՆԱՍԻՄ ՖԱԹԵՄԻ, ՀԱՅԿԱԶ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

*Մատենադարանի այլալեզու ֆոնդի
չորս միավորի նկարագրություն (անգլ.)*..... 179

ՍԱԹԵՆԻԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Երկու հնատիպ հմայիլների ուսումնասիրության հետքերով..... 195

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԷՍԹԵՐ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

*Գրիգոր Լուսավորչին վերագրվող տեսիլ-հարցումը
(համեմատական բնագիր)*..... 212

ԱՐԵՎԻԿ ԱՐԱԲՅԱՆ

*Առաքել Սյունեցու «Ղազարու յարութեան» և
«Մեծատան եւ Ղազարու» անտիպ տաղերը*..... 251

ԳՐԱԵՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ

*Զափաթիա Ծայրագոյն վարդապետ Բաղումեան,
Կիրակոս Երզնկացու՝ Սուրբ Եւագր Պոնտացու երկերի լուծմունքները,
խմբագիր՝ Գ. Տէր-Վարդանեան, Երևան, Մատենադարան, 2022*..... 260

ԱՐՄԻՆԵ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

*Les Arts Libéraux et les Sciences dans l' Arménie
Ancienne et Médiévale («Ազատ արվեստները և գիտությունները
հին և միջնադարյան Հայաստանում»), sous la direction
de Valentina Calzolari, Paris: Vrin 2022*..... 270

ԲԱՆԱՎԵՃ

ԱՐՍԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*Դարձյալ հին Երևանի աշտարակի և
Երկուերեսնի եկեղեցու պարզաբանման շուրջ*..... 280

*Բանբեր Մատենադարանի հանդեսի հոդվածների ձևավորմանը
վերաբերող պահանջներ*..... 296

CONTENTS

HISTORY

KAREN MATEVOSIAN

The Teachers and Students of Gladzor University.....5

HRANT OHANYAN

The Role of the Lazaryans in the Davit-Daniel Conflict.....34

PHILOLOGY

GAYANE TERZIAN

An Attempt at Dating the Life of Gevorg Kagh.....54

NATURAL SCIENCES

KARINE MOSIKYAN

Medieval Conceptions of Temperament.....61

PROCEEDINGS OF THE 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE “NERSĒS SHNORHALI THE GRACIOUS PATRIARCH” (June 21-23, 2023)

PROTO-ARCHIMANDRITE ZACHARIA BAGHUMYAN

Membership in the Armenian Church According to St. Nersēs
Gracious' Letter “On The Conversion of the Sons of the Sun”.....83

ERNA MANEA SHIRINIAN

About the Title “Graceful” of Catholicos
Nersēs IV Klayets'i.....97

VANO EGHIAZARYAN

Nersēs Shnorhali as the Founder of the Genre
of Didactic Poetry.....116

LALIK KHACHATRYAN

Formal Models of Figurative Comparisons
in the Poem “Elegy on the Capture of Edessa”
by Nersēs Shnorhali.....127

LUSINE SAHAKYAN

Nersēs Shnorhali And Komitas Vardapet.....139

MHER NAVOYAN

Some Characteristics of the Musical and Poetic Art
of the Armenian Renaissance in the Heritage
of St. Nerses Shnorhali 156

HASMIK IRITSYAN

A Newly Discovered Work of Nersēs Shnorhali
in Ms M3839 166

BIBLIOGRAPHY**SAYEDEHNASIM FATEMI, HAYKAZ GEVORGYAN**

Description of Four Units of Matenadaran's Foreign Language Fund 179

SATENIK GRIGORYAN

On Two 18th C. Scroll Amulets 195

PUBLICATIONS**ESTER PETROSYAN**

The Revelation Attributed to Gregory the Illuminator 212

AREVIK ARABYAN

Arak‘el Siwnets‘i and his Unpublished Verses
“The Resurrection of Lazarus” and “The Rich Man and Lazarus” 251

BOOK REVIEWS**ARUSYAK TAMRAZYAN**

Proto-Archimandrite Zacharia Baghumyan, *Kirakos Erznkais‘i’s
Commentaries on Saint Evagrius Ponticus’ Works*, Yerevan, 2022 260

ARMINE MELKONYAN

Les Arts Libéraux et les Sciences dans l’Arménie Ancienne et Médiévale,
Sous la direction de Valentina Calzolari, Paris: Vrin 2022 270

DISCUSSION**ARSEN HARUTYUNYAN**

Once More on the Interpretation of Old Yerevan’s Tower
and Church Yerkueresni (St. Paul and Peter) 280

СОДЕРЖАНИЕ

ИСТОРИЯ

КАРЕН МАТЕВОСЯН

Преподаватели и учащиеся Гладзорского университета 5

ГРАНТ ОГАНЯН

Противостояние Давид-Даниэл и Лазаревы 34

ФИЛОЛОГИЯ

ГАЯНЕ ТЕРЗЯН

Опыт уточнения времени жизни Геворга Кага 54

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

КАРИНЕ МОСИКЯН

Средневековые представления о темпераменте 61

**ИЗ МАТЕРИАЛОВ 6-ОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
“БЛАГОДАТНЫЙ ПАТРИАРХ НЕРСЕС ШНОРАЛИ”
(21-23 июня, 2023 г.)**

ПРОТОАРХИМАНДРИТ, ЗАХАРИЯ БАГУМЯН

Принятие в лоно армянской церкви согласно
посланию Св. Нерсеса Благодатного
«Об обращении Сынов Солнца» 83

ЭРНА МАНЕА ШИРИНЯН

О титуле «Шнорали» католикоса
Нерсеса IV Клаеци 97

ВАНО ЕГИАЗАРЯН

Нерсес Благодатный – основоположник жанра
поучительных стихотворений 116

ЛАЛИК ХАЧАТРЯН

Формальные модели образных сравнений
в поэме «Элегия на взятие Эдессы» Нерсеса Шнорали 127

ЛУСИНЕ СААКЯН

Нерсес Шнорали и Комитас Архимандрит 139

МГЕР НАВОЯН

Некоторые характеристики музыкально-поэтического искусства армянского Возрождения в наследии Св. Нерсеса Шнорали.....156

АСМИК ИРИЦЯН

Новонайденный текст Нерсеса Шнорали в рукописи № 3839 из собрания Матенадарана.....166

БИБЛИОГРАФИЯ**ФАТЕМИ СЕЙЕДЕХНАСИМ, АЙКАЗ ГЕВОРГЯН**

Описание четырех единиц иноязычного фонда Матенадарана.....179

САТЕНИК ГРИГОРЯН

О двух старопечатных свитках-оберегах XVIII в.195

ПУБЛИКАЦИИ**ЭСТЕР ПЕТРОСЯН**

Откровение, приписываемое Григорию Просветителю.....212

АРЕВИК АРАБЯН

Неизданные стихи “О воскрешении Лазаря” и “О богаче и Лазаре” Аракела Сюнеци.....251

РЕЦЕНЗИИ**АРУСЯК ТАМРАЗЯН**

Протоархимандрит Захария Багумян, *Толкование Киракоса Ерзнкаци на сочинения Евагрия Понтийского*, Ереван, 2022.....260

АРМИНЕ МЕЛКОНЯН

Les Arts Libéraux et les Sciences dans l'Arménie Ancienne et Médiévale, Sous la direction de Valentina Calzolari, Paris: Vrin 2022.....270

ДИСКУССИЯ**АРСЕН АРУТЮНЯН**

Вновь об интерпретации башни и церкви Еркуересни (Св. Павла и Петра) старого Еревана.....280

ԲԱՆԲԵՐ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Հատոր 36

BULLETIN OF MATENADARAN

Volume 36

ВЕСТНИК МАТЕНАДАРАНА

Том 36

Համակարգչային ձևավորումը և էջադրումը՝ Անահիտ Խանգադյանի
Շապիկի ձևավորումը՝ Մարտիրոս Տոլմանեանի
Շապիկին՝ *Ձեռ. եղմ. 365՝ Եսայի Նչեցին Գլաձորի համալսարանի
ուսուցիչների և սաների հետ*

Սրբագրիչ՝ Արմինե Գրիգորյան
Հրատարակչական խմբագիր՝ Հայկ Համբարձումյան

Տպագրված է «ՔՈՓԻ ՓՐԻՆԹ» ՍՊԸ տպարանում

Ք. Երևան, Ներսիսյան 1

Չափսը՝ 70×100 1/16, տպագրական մամուլ՝ 19

տպամանակ՝ 150

Մատենադարան

Մետրոպ Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի ինստիտուտի
հրատարակչական բաժին, ֆ. Երևան, Մաշտոցի պող. 53, հեռ. (010) 513033

publishing.matenadaran@gmail.com

Ամսագրի թվային տարբերակը՝

banber.matenadaran.am/download-category/բանբեր-մատենադարանի/